

KRIZA: INDIVIDUALNO U KOLEKTIVNO KROZ PRIZMU UMETNIKA

Dragana Rađenović

Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Trg Dositeja Obradovića 6, 21000 Novi Sad, Srbija, dragana1234radjenovic@gmail.com

APSTRAKT

Ispitivanjem odnosa dva pojma: pojam identiteta i pojam dekonstrukcije, kao ključne za problemsku temu krize, dolazimo do odgovora zašto nam je kovid virus pokrenuo mnoge druge krize unutar nas. Kroz odnos umetnika i lične krize, kao i umetnika i globalnih kriza mapiramo razne emocije koje su zajednička tačka svih ljudi bez obzira na zemlju, rasu ili pol.

Krize se pojavljuju na individualnom ili društvenom planu. Na individualnom nivou predstavljaju promenu u uobičajenom funkcionisanju neke osobe. Na društvenom planu vidimo kompleksnu društvenu situaciju u političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim sistemima (Ivanović, 2014). Kriza se, u tom smislu, odnosi na problem identiteta sa pitanjima kakva je postavio u svom manifestu Pol Gogen (Paul Gauguin): „Odakle smo? Ko smo? Gde idemo?

Keywords: crisis, identity, art.

UVOD

Ključni pojmovi koji determinišu ovaj rad jesu zapravo pojam identiteta i njegove dekonstrukcije odnosno analize. Ona se vrši ne samo kroz umetničke radove nego i kroz ličnosti samih umetnika čiji identitet je već sam po sebi polje neizvesnosti. **Identitet** po Eriku Eriksonu je jedan individualni razvoj koji nastaje kroz osam faza ali ono što ga definiše jesu zapravo krize koje nastaju u prekretnom periodu života kao što su pubertet, venčanje i penzionisanje. Psiholog Erik E. naglašava da individualne krize nastaju usled narušavanja osećaja kontinuiteta i istovetnosti što je isti slučaj sa Kovid zdravstvom krizom.

Od korone u Srbiji je umrlo 749 ljudi, a zaraženih je 33.479, dok je 7.000 njih od početka epidemije korona virusa zatražilo psihijatrijsku pomoć zbog depresije i anksioznosti, podaci su Klinike za psihijatrijske bolesti "Laza Lazarević" u Beogradu. Psiholog Erikson je smatrao da je razvojna kriza prolazna, mada može stvarati ozbiljne poteškoće u formiranju identiteta osobe. Ona često dovodi do višeg stupnja psihosocijalne integracije i višeg stupnja sazrevanja. Novi stadijum u razvoju je uvek izazov, pa tako i potencijalna kriza, usled novih mogućnosti za promenom perspektive pogleda na život. Tada se ove krize nazivaju zdravim krizama. Nezdrava kriza, pored uzaludnog trošenja vremena i energije, dovodi do socijalne izolacije ili do trajnih negativnih promena u ponašanju. Do pozitivnih ishoda u razvoju dovodi zapravo pozitivno razrešenje krize identiteta (Popov, 2016). Razvoj identiteta je u teoriji Erika E. prikazan u osam stadijuma koji pojašnjavaju vrstu krize i godine života. Univerzalne krize koje svi osećaju zbog pandemije javljaju se usled prinudne izolacije, karantina u kojoj vidimo iz navedenih statistika da dominiraju **emocija straha** koji često prelazi u **fobiju** i **emocija tuge** koja prečesto prelazi u **očaj**. Emocije koje su dovele do proispitivanja **ličnih**, a i **globalnih kriza** vidimo u delima znamenitih umetnika demistifikovanih kroz prizmu Eriksonove tabele psihološkog razvoja ličnosti (slika 1).

Approximate Age	Psycho Social Crisis
Infant - 18 months	Trust vs. Mistrust
18 months - 3 years	Autonomy vs. Shame & Doubt
3 - 5 years	Initiative vs. Guilt
5 - 13 years	Industry vs. Inferiority
13 - 21 years	Identity vs. Role Confusion
21 - 39 years	Intimacy vs. Isolation
40 - 65 years	Generativity vs. Stagnation
65 and older	Ego Integrity vs. Despair

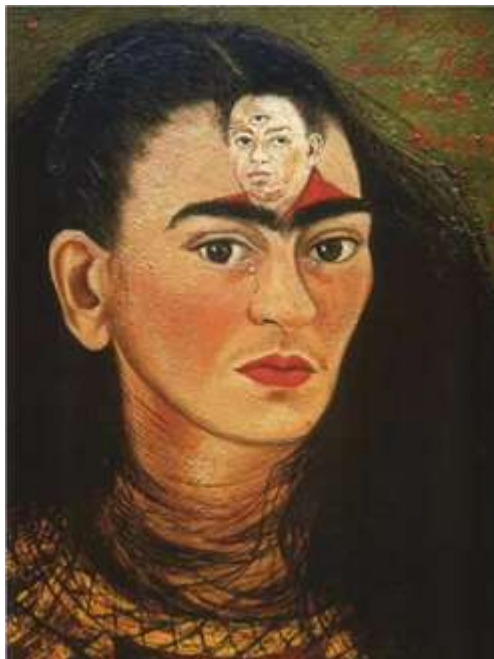
Slika 1. Erik Eriksonova šema psihološkog razvitka individue (identitet vs kriza)

LIČNE KRIZE

Frida Kahlo

Meksička slikarka Frida Kalo je jos od 18. godine života imala velike količine fizičkog bola usred 32 operacije zbog saobraćajne nesreće gde su joj stradale kičma, noga i materica. Međutim, ona pored tog događaja drugu životnu tragediju vidi u braku sa slikarom Dijegom Riverom. Iako po Eriksonovoj tabeli ona je mogla da doživi veliku konfuziju u poimanju sebe, to ipak nije bio slučaj. Za Fridu slikanje postao način da se postave egzistencijalna pitanja kao i pitanje samog identita. Period puberteta kada Erik E. govori da nastaju prve krize Frida prevazilazi crtežom anatomije svog slomljenog tela i usmerava sebe ka slikarstvu. Njen identitet u potpunosti izgrađuje njen muž koji podržava njen umetnički razvoj ali u isto vreme sabotira njihov ljubavni odnos kontinuiranim neverstvom. Erikson taj period od 21. do 39. vidi kao doba Intimnosti ili Izolacije (Slika br.1). Tada Frida opet pobeđuje krizu i pronalazi sebe u kreativnom radu za koga dobija priznanja.

Njen najveći bol pored svih fizičkih bolova jeste svakako bila činjenica da ne može da ima potomstvo, niti harmoničan brak. Ova količina bola je najizraženije prikazana u slici Dijego i ja (Slika br.2) koja govori da pored nesrećnog braka misao da je muž može napustiti stvara neopisivu tugu. Dotična emocija na kraju ostaje samo na platnu jer Frida pored svog bola bila je vedrog i borenog duha pobeđujući četkicom i bojom svako razočarenje. Međutim, kovid epidemije mnogi ljudi su suočeni sa neizmernom tugom zbog ljudi koji su ih fizički napustili usled smrtnog ishoda. Ali najbolji odgovor kako da sačuvamo svoj identitet i ne rastužimo se zbog činjenice da je u svetu umrlo 1.057.084, a zaraženo je 25. 100 100 ljudi može nam ipak dati ova neobična žena. Ona slikajući suze ipak **hrabro tvrdi da** "Ništa nije vrednije od smeha. To je snaga da se smeješ i napustiš sebe, da budeš svetlost. Tragedija je najgluplja stvar (Telegraf.rs/Mondo, 2019).

Slika 2. Frida Kahlo "Diego i ja", 1949., Dijego Rivera i Frida Kalo Muzej, Meksiko,DFDACS

Evdard Munk

Norveški slikar krhkog zdravlja koji je od malena ostao bez majke i sestre, vodeći bomeski način života u kome nema prave ljubavi osim povremnih avantura u alhoholisanom stanju, biva simbol duševnih bolesti koje bivaju staln pratilac njegovog života. Ovi događaji definišu njegova dela i pretvraju n usamnjenost u depresiju i na kraju očaj (slika 1- Ego integracija vs Očaj).

Slika 3. Edvard Munk, "Vrisak", 1893., uljane boje, temera i pastel na kartonu, Nacionalna galerija i Munkov muzej u Oslu

Naslikavši 50 portreta za vreme svog života umetnik naglašava potrebu za definisanjem svog identiteta koje nikada do kraja nije spoznao. Iako je bio kontinuirano kriznog karaktera on naglašava da "Bez anksioznosti i ludila ja bi bio kao brod bez kormila.". Najverniji doživljaj krize umetnik materijalizuje kroz sliku „Vrisak“ (slika 3) koja pokazuje mučno stanje duha, anksioznosti, bežanja od svakodnevice, samoće, neshvaćenosti, melanholije i praznine. Ovo delo je tokom Drugog svetskog rata bilo zabranjeno usled činjenice da prikazuje ljudske slabosti i time se protivi

nacističkoj ideologiji. Međutim, pored bolesne duše i zdravog tela umetnik pojašnjava "U svojoj umetnosti sam pokušao da objasnim život i njegov smisao, takođe sam pokušao da pomognem drugima da razumeju svoj sopstveni život." Iako se Munk kroz stvaralaštvo dugo borio sa krizama on ipak nije uspeo da ih savlada već samo da ih delimično pojasni sebi i društvu.

Luis Bourgeois

Američka umetnica Luis Bourgeois vidi umetnost kao jedan vid alata za preživljavanjem koji joj pomaže u ličnom egzorcizmu. Stalnim suočavanjem sa svojim podsvesnim sadržajem iz detinjstva umetnica nesvesni strah (fobiju) materijalizuje u monumentalnu skulpturu pauka Maman (slika 4). On simbolično predstavlja njenu majku prema kojoj gaji strahopostovanje usled nesresnog braka sa ocem koji je 10 godina proveo u neverstvu. Iako njena majka znajući za muževljevu dugogodišnju aferu nije reagovala, ona je kod umetnice izazvala nedokučivu sumnju u emotivno vezivanje (Tabela 2. Autonomija vs. Sumnja i sramota). Međutim usled pozivnog razvoja u karijeri i u ljubavnom životu umetnica uspešno prevladava ovu krizu i sama ulazi u brak u kome dobija i potomstvo. Iako njeni radovi ulivaju osećaj nelagode i proispituju naše granice prijatnosti sama umetnica je pokazala da se uspešno izborila sa svojim krizama jer je umesto izloacije izabrala intimnost (slika 1) i time ostavila svoje traume iza sebe u galeriji ili van nje.

Slika 4. Louise Bourgeois's "Maman", bronza, čelik, Gugenhajn Muzej, Bilbao, Španija

Globalne krize

Socijalno-angažovan umetnički rad brazilske vajarke Nele Azevedo ne bavi se ličnim ali intenzivno saoseća sa globalnim krizama kroz emociju **empatije**. Umetnost u tom slučaju govori o zaboravu "nebitnih" ljudi koji su stradali u globalnim katastrofama kao što su epidemije raznih zagađenja i ratovi. Njen prikaz najmanjeg spomenika na svetu (Slika br.5) simbolično kroz skulpture ljudi od leda evocira sećanje na stradale u 1 svetskom ratu za koje ne postoji spomen već samo statistički podatak. Stoga umetnica objašnjava da je Led efermerni mediji koji govori o granici. Iako je hladan, kontakt sa njim budi toplotu. Iako je statičan i mrtav, njegova transformacija nagoveštava život kroz vodu. Privilegija je raditi sa ovako kontradiktornom idejom koja zapravo govori o samoj ljudskoj egzistenciji (BBC news, 2014). Ovako razvijenu emociju empatije danas najbolje vidimo kroz društvene mreže gde se ljudi međusobno podžavaju i bodre. Povezivanje kolektivne svesti

vidimo u projektu “Minimalni spomenik” gde 5000 ledenih ljudskih figura od leda, volonteri nameštaju na stepeniše Čamberlijan trga kao glumce za sceni (slika 5) Međutim umesto glume, prolaznici gledaju kako se figure postepeno tope i nestaju na suncu baš kao i ljudi koji nestaju usled ove pošasti. Kroz ovakve projekte vidimo da ne samo da čovek nije nepropadljiv nego i sama umetnost nije večna. Ona takođe može kao led da se otopi ostavljajući samo toplinu saosećanja kroz sećanje na njeno krhko i trenutno postajanje.

Slika 5. Nele Azevedo , ”Najmanji spomenik”, 2014, zamrznuta voda, led, Birmingen, Engleska

REZULTATI

Ukoliko se pogledaju tabele 1 i 2 videćemo da je stanje krize jedno permanentno dešavanje u životu svih ljudi nezavisno od profila ličnosti ili globalne katastrofe. Poredeći živote umetnika, njihovu estetiku i psihološki razvoj po Eriku Eriksonu uviđamo da se velike krize identiteta ne dešavaju samo usled globalnih katastrofa ili ratova već zbog svakodnevnih nedaća koje čine naš život.

Tabela 1. Komparativne analize psiholoških problema umetnika i statistički podaci istih problema u Srbiji.

Umetnici XIX veka	Frida Kalo	Edvard Munk	Louise Bourgeois
Emocija	TUGA	OČAJANJE	STRAH (FOBIJA)
Erik Eriksonova tabela	Intimnost vs Izolacija	Ego integracija vs očaj	Autonomija vs Sumnja i sramota
Pobeda nad krizom:	DA	NE	DA
Broj ljudi u Srbiji koji imaju isti fizički bol kao umetnik	7000 pogine u auto nesrećama	Od tumora i leukemije umre 50 posto dece	5 do 10 posto ljudi ima neku fobiju
Broj ljudi u Srbiji koji imaju isti psihički bol kao umetnik	400 000 ne može da ima decu	419 302 pati od depresije	8 622 razvedenih brakova zbog preljube

Tabela 2 upravo pokazuje komparativnu analizu umetnika koji su imali dramatične borbe sa psihološkim krizama usled bolesti ili trauma koje imaju istovetan efekat na psihu kao i globalna kriza Kovidom. Frida Kalo je imala zdravstvene tegoba uzrokovane saobraćajnom nesrećom i turbolentnim brakom bez dece, dok je Edvard Munk celog života patio od depresije gledajući kako mu uži članovi porodice umiru, dok je Luis B. gledala formalan brak svojih roditelja pun preljube. Svi ovi umetnici su imali velike prekretnice za prevladavanje kriza ali ako pogledamo statističke

podatke u Srbiji vidimo da izuzetno veliki broj ljudi pati od istih problema. Bolesti, preljube, fobije, saobraćajne nesreće jesu neki od delova života skoro svakog pojedinca ali psihološka kriza usled Kovid pandemije ne mora da bude. Iako je ova pandemija velika globalna kataklizma one ne mora da bude i mentalna borba. Čovek sada treba da se podseti da on jeste smrtno biće koje ne sme zbog straha od smrti da ima još veći strah od života. Ako su umetnici uspevali da kroz svoje stvaralaštvo pronađu snagu da prevaziđu sve svoje probleme onda današnji čovek mora da se izađe iz zone komfora i izbori se za poslednje parče slobodne svesti koja neće robovati ikakvom strahu, a naročito ne strahu od kraja života. Hrabrost da se ne samo živi nego i dostojanstveno umre upravo se ogleda u poslednjoj izjavi Frida Kalo kada je rekla "nadam se da je odlazak (smrt) radostan. I, nadam se da se nikada neću vratiti." (Ivanović, 2014).

Tabela 2. Komparativan prikaz emocija umetnika usled Kovid krize.

Umetnici XXI veka	Marija Jeftić Dajić	Danijel Babić	Mrdan Bajić
Emocije	STRAH	ANKSIOZNOST	OČAJANJE
KOVID	NE	NE	DA

ZAKLJUČAK

Gledajući statistiku neosporno je da Kovid prevashodno jedna globalna medijski propraćena ekonomsko-finansijska kataklizma koja pored zdravstvenog sistema ostavlja trajne posledice na nervni sistem čovečanstva. Strah, tuga, anksioznost postaju ne samo pratioci krize umetnika već i celog sveta koje se bori ne samo za fizički nego i mentalni opstanak. Stoga krucijalnu ulogu imaju umetnička dela koja ostaju kao testameni mentalnih borbi čovečanstva koje sledeće generacije mogu da tumače kroz prizmu svojih apokalipsi. Poredeći odnos prema svojim krizama, zaključujemo da bez obzira da li nas je snašla tuga zbog nekog ko nas napustio zbog korone, očaj usled finansijske neizvostnosti ili nesvesna fobija od nevidljivog neprijatelja, životi navedenih umetnika svedoče da savladavanje problema jeste stvar ličnog izbora, a ne situacije. Takođe vidimo da umetnici XXI veka imaju istu borbu usled globalne epidemije Kovid virusom suočavajući se sa njom na isti način kao i sa bilo kojom drugom krizom. Međutim, po rečima psihologa Erika Eriksona velike životne nedaće su polje raznovrsnih mogućnosti kada treba da postavimo krucijalna pitanjima kao što su: Odakle smo? Ko smo? Kuda idemo?. Iako umetnost možda ne može da pruži adekvatan odgovor na ta eshatološka pitanja ona može da nas poduči činjenici da je kriza pre svega stanje duha, pa tek onda stanje tela.

LITERATURA

- Ivanović, V. (2014). Pojam krize: konceptualni i metodologijski aspekti <<https://hrcak.srce.hr/143305>> Pristupljeno: 04.02.2020.
- Popov, S. (2016). Kriza kao preduslov za razvoj< <https://www.psihoverzum.com/kriza-kao-preduslov-za-razvoj> > Pristupljeno: 27.10.2020.
- Erikson, E. (1959). Idenitet i životna kriza, <http://psiholognapoziv.weebly.com/uploads/9/5/8/1/9581579/erik_erikson_idenitet_i_zivotni_ciklus.pdf> Pristupljeno: 29.02.2020.
- Dikins, R., & Grifit, M. (2004). *Uvod u umetnost*. Novi Sad: DIP MK Panonia.
<https://www.telegraf.rs/pop-i-kultura/art/3079666-ovako-je-govorila-frida-kalo-nadam-se-da-je-smrt-radostna-i-nadam-se-da-se-nikada-necu->

[vratiti?utm_source=nove_povezane_vesti&utm_medium=preporucene&utm_campaign=nove_povezane_vesti&utm_content=horizontalno_kraj](#)

<https://publicdelivery.org/louise-bourgeois-spider-maman/>

<https://www.nationalgeographic.rs/vesti/15380-edvard-munk-ocajni-umetnik.html>

<https://www.bbc.com/news/uk-england-birmingham-28621777>

CRISIS: INDIVIDUALLY INTO A COLLECTIVE THROUGH THE PRISM OF ARTISTS

Dragana Rađenović

University of Novi Sad, Faculty of Technical Sciences, Trg Dositeja Obradovića 6, 21102 Novi Sad, Serbia, radjenovic1234dragana@gmail.com

ABSTRACT

Although we live in a time of various viruses, due to the state of emergency of the Covid epidemic, we can ask ourselves what does this disease tell us as a society? Is it a collective detachment from our consumerist illusions imposed by the previous system? Is this disease a metaphysical warning to rethink social standards, or is it just another crisis that needs to pass? By examining the relationship between the two concepts: the concept of identity and the concept of deconstruction, as key to the problematic theme of the crisis, we come to the answer as to why this disease has triggered many other crises within us. By exploring the relationship between artists and crises, as well as artists who have survived Covid, we map various emotions that are a common point of all people regardless of country, race or gender. Crises occur on an individual or social level. At the individual level, they represent a change in a person's normal functioning. At the social level, we see a complex social situation in political, economic, social and cultural systems. ”3 The crisis, in this sense, refers to the problem of identity with the questions posed in his manifesto by Paul Gauguin: “Where are we from? Who are we? Where are we going?”.

Key words: crisis, identity, art.